

FRANJO ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7.—20. st.). Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991., 567. str.*

Historičar F. Šanjek nije nepoznat našoj čitateljskoj javnosti, pogotovo ne onoj koja se zanima za teme iz crkvene povijesti. O rezultatima njegovih istraživačkih napora svjedoče i naslovi dosad objavljenih knjiga i rasprava.¹

Svojom novom knjigom *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru* autor je želio dati sustavan prikaz »razvojnih etapa hrvatske religiozne povijesti«. U trinaestostoljetnoj povijesti hrvatskog naroda na srednjoeuropskim, balkanskim i mediteranskim prostorima preplitali su se i nerijetko sukobljavali utjecaji raznih crkava, odnosno vjerskih zajednica. Uz dominantnu ulogu Katoličke crkve u religioznoj povijesti hrvatskog naroda dale su svoj obol i ostale vjerske zajednice (Crkva bosansko-humskih krstjana, reformirano evangeličko kršćanstvo, starokatoličanstvo, pravoslavlje, islam).

Zbog nemogućnosti da se ponešto kaže o svim temama koje Šanjek obrađuje u ovoj knjizi, zadržat ćemo se samo na onima za koje držimo da su najzanimljivije.

Strogo poštujući vremenski slijed povijesnih događanja Šanjek je svoj prikaz započeo pojavom kršćanstva na području zapadnog Ilirika, tj. u rimskim pokrajinama Dalmaciji i Panoniji. Ustvrdivši da su rane, koje je kršćanstvo zadobilo u vrijeme provala barbara preko granica Rimskog Carstva, zaliječene tek dolaskom Hrvata, te da se »novi procvat kršćanstva« povezuje s njihovim pokrštavanjem u VII/VIII. st., autor je ukazao na neospornu istinu da je prihvaćanjem kršćanstva među dotad poganskim Hrvatima na ovim prostorima uspostavljen kontinuitet kršćanske religiozne svijesti i na njoj utemeljenog svjetonazora. Za hrvatski je narod primanje kršćanstva značilo stupanje u kulturni krug tadašnjih europskih naroda. Zahvaljujući tome, pojavljuju se kao *graditelji hrvatske kulture* pripadnici crkvenog reda sv. Benedikta. F. Šanjek s punim pravom ukazuje na presudnu ulogu benediktinaca u Hrvatskoj u doba narodnih vladara — na dvoru kneza Trpimira utočište je našao i učeni Gottschalk.

Glagoljica, za koju se, ne bez razloga, tvrdilo da je »darom većim i dostojnijim negoli sve zlato, srebro, drago kamenje i prolazno bogatstvo«, imala je posebno istaknutu ulogu u povijesti Hrvata. Naime, Hrvati su bili jedini narod koji je u krilu Katoličke crkve imao tisućljetnu liturgijsku tradiciju na svome jeziku. Znajući važnost toga, Šanjek podsjeća da je od vremena hrvatske narodne dinastije pa sve do XIX. st. glagoljica upotrebljavana na najširem hrvatskom prostoru kao pismo kojim su napisani i religiozni i svjetovni tekstovi.

¹ F. Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, Zagreb 1988.; *Isti*, Bosansko-humski krstjani, Zagreb 1975.; *Isti*, *Les chrétiens bosniaques et le mouvement cathare*, Paris—Louvain 1976.; *Isti*, *Nadležnost Inkvizicije u svjetlu Kažotičevih »Izlaganja o krštavanju slika i drugim praznovjerjima«*, *Croatica christiana periodica* (Zagreb), IV (1980.), 5 i d.

² Autoru su kao osnova za ovu knjigu poslužili njegovi tekstovi objavljeni u podlistku zagrebačkog *Vjesnika* (u razdoblju od 24. prosinca 1990. do 31. siječnja 1991.) pod naslovom »Kršćanstvo, Crkva i hrvatski narod«.

Pojava tiskarskog stroja u Europi dala je hrvatskoj glagoljaškoj književnosti mogućnost da dosegne svoj vrhunac.

Uz prevladavajući kršćanski utjecaj na hrvatskom se teritoriju jasno ocrtava kulturna i religijska prisutnost židovstva i araboislama. (Židovi su bili na istočnojadranskoj obali još prije dolaska Hrvata.) Tome prilično zanemarenom aspektu hrvatske religiozne povijesti Šanjek posvećuje jedno poglavlje. Iz toga dijela knjige navodimo samo epizodu o Dalmatincu Djauharu (X. st.) kojega smatraju osnivačem Kaira.

Ukazujući na ulogu Hrvata u svijetu znanosti europskog srednjovjekovlja autor ističe osobu Hermana Dalmatina (XII. st.).

Pišući o Crkvi bosansko-humskih krstjana Šanjek iznosi sud vrijedan svake pozornosti: »Domaća krstjanska vrela pokazuju da su oni (tj. bosansko-humski krstjani), unatoč doktrinarnim lutanjima, usponima i padovima, iskreno težili da u svom osobnom i javnom životu ostvare ideal evandjeoskog siromaštva u duhu zajedništva Pracrkve.« Smatramo da bi daljnja istraživanja te kršćanske sljedbe svakako morala biti na tragu takva prosuđivanja.

Povijest crkvene i državne Inkvizicije prečesto je bila predmet raznih manipulacija. Interes za te dvije veoma različite institucije pokazivali su i oni od kojih se nije mogla očekivati objektivnost. Primjera radi navedimo da se u Kraljevini Jugoslaviji tim pitanjem zanimao čak i jedan *Žandarmerijski Vesnik*. Iz povijesti Inkvizicije u hrvatskim zemljama svakako treba istaći, što Šanjek i čini, lik zagrebačkog biskupa bl. Augustina Kažotića (XIV. st.). Kažotić u svojim *Izlaganjima o praznovjerju* daleko odskače od stereotipnih predodžbi o »mračnom srednjem vijeku« te progonima vještica i čarobnjaka.

Duhovni život Hrvata, kao uostalom i brojnih drugih naroda, bio bi gotovo nezamisliv bez dvaju prosjačkih redova — franjevac i dominikanaca. Odajući im dostojno poštovanje za njihov svekoliki rad autor iz njihovih redova izdvaja ponovo dominikanca A. Kažotića, ali ovaj put kao organizatora višeg školstva u Hrvatskoj.

Veliki pokret reformacije i katoličke obnove imao je svoga odjeka i u Hrvatskoj. F. Šanjek posebno ističe ugledne hrvatske protestante Matiju Vlačića Ilirika (XVI. st.) i Rabljanina Markantuna de Dominisa (XVI.—XVII. st.). U svezi su s katoličkom obnovom isusovci čiji je rad bio podjednako važan i na vjerskom i na umjetničkom i na školsko-znanstvenom polju.

Ne zaobilazeći problem Unijatske crkve i pravoslavlja u Hrvatskoj Šanjek prelazi na prikaz povijesti Katoličke crkve u razdoblju prosvjetiteljstva i joze-finizma (XVIII. st.), u kojemu se posebno ističe kompleksna ličnost zagrebačkog biskupa, državnika i idejnog preteče hrvatskoga narodnog preporoda Maksimilijana Vrhovca.

Drugu polovicu XIX. stoljeća svojim je djelom obilježila markantna pojava đakovačkog biskupa J. J. Strossmayera, pa mu se stoga i daje odgovarajući prostor u knjizi.

Dvadeseto stoljeće Šanjek je u svom prikazu religiozne povijesti podijelio u tri vremenska odsječka. Od početka stoljeća pa do započinjanja drugoga svjetskog rata na našim je prostorima živo djelovao Hrvatski katolički pokret koji je zamislilo i vodio gotovo do svoje smrti krčki biskup dr. Antun Mahnić. Osim toga autohtonog katoličkog gibanja u Hrvatsku se »unosí« 1922. god.

Katolička akcija, koja je neposredno ovisila o crkvenoj hijerarhiji. Obradujući u glavnim crtama ta dva tipa organiziranja hrvatskih katoličkih snaga Šanjek, zbog nedostatka stručne i znanstvene literature, a na njoj on gotovo isključivo temelji svoj rad, nije mogao prikazati svu kompleksnost zbivanja unutar i između pokreta i akcije. Slična se zamjerka može staviti i poglavljju »Hrvatski katolicizam u međuratnom razdoblju«. Nešto više od dva desetljeća povijesti Kraljevine SHS / Jugoslavije svedeno je uglavnom na konkordatsko pitanje i pojavu »žutog pokreta«, odnosno nastanak Hrvatske starokatoličke crkve. No, to nije slučaj samo sa Šanjekovom knjigom. Neki drugi autori, koji su se bavili istom temom, imali su i isti problem. (Vidi npr.: *Josip Buturac-Antun Ivandija*, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb 1973.; poglavlje: »Kraljevina SHS — Jugoslavija 1918—1941«.)

Ratni je vrtlog obilježen djelovanjem nadbiskupa Alojzija Stepinca.

U posljednjem razdoblju djelovanja Crkve autor daje nešto više mjesta tek zbivanjima nakon potpisivanja Protokola između Sv. Stolice i tadašnje SFRJ. Napomenimo još da je knjiga vrlo bogato ilustrirana i popraćena izvacima iz izvornih tekstova. Time je autor svoju knjigu učinio zanimljivijom i pristupačnijom za širi krug čitatelja.

Posebno je važna kronološka tablica (»Kronološki pregled zbivanja« svjetske i hrvatske povijesti) na kraju knjige. Ona omogućuje čitatelju da na vremenskoj osi lako prati sva važnija povijesna događanja vezana uz religioznu povijest u svijetu i u nas.

Na kraju kažimo da je Šanjekova knjiga, usprkos nekim manjim nedostacima, na koje smo uostalom i ukazali, nezaobilazan priručnik za svakoga tko želi dobiti kvalitetan uvid u religioznu povijest Hrvata u njihovu trinaest stoljeća dugom življenju u ovim krajevima, gdje se Istok i Zapad prožimaju u neprestanu spajanju i razdvajanju.

Zlatko Matijević

*ANTUN BOZANIĆ, Biskup Mahnić, pastir i javni djelatnik u Hrvata, Krčki zbornik, posebno izdanje sv. 16, Zagreb—Krk 1991., 189. str.**

Dr. Antun Mahnić/Anton Mahnič (Kobdilj, 1850. — Zagreb 1920.) ide u red onih ljudi koje i Hrvati i Slovenci, s pravom, smatraju dijelom svoje nacionalne i crkvene povijesti, pa stoga ne začuđuje zanimanje koje pobuđuje njegova osobnost.

Polazeći od činjenice da je dosadašnja slovenska, hrvatska i srpska historiografija iznosila o Mahniću kontroverzne ocjene, koje su često bile ne samo

* Ovaj je tekst objavljen još i u: *Krčki zbornik*, sv. 22, te kao 26. svezak Biblioteke Centra za koncilska istraživanja i informacije »Kršćanska sadašnjost« — *Analecta croatica christiana*.